

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI

Musayeva Shohista Habibulla qizi
Qo'qon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayonida xalq og'zaki ijodining eng qadimiy janri — ertaklardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Ertaklarning bolalar tafakkuri, nutqi, ijodiy fikrlashi hamda axloqiy sifatlarini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qitish jarayonida ertaklardan samarali foydalanishning muammoli o'qitish, rol o'yin, klaster va ijodiy bayon usullari asosida metodik tavsiyalar beriladi.

Annotation: This article examines the theoretical and practical foundations of using fairy tales — one of the oldest genres of Uzbek folk literature — in developing reading literacy among primary school students. It analyzes the role of fairy tales in shaping children's thinking, speech, creativity, and moral qualities. The article also provides methodological recommendations for the effective use of fairy tales through problem-based learning, role play, clustering, and creative writing methods.

Kalit so'zlar: Ertak, ijodiy bayon, o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, metodika, o'quvchi tafakkuri, ijodkorlik.

Ertak — o'zbek xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va eng ommaviy janrlaridan biridir. U fantastik xayolot va badiiy to'qima asosida yaratilgan bo'lib, o'zida didaktik g'oyalarni mujassam etadi. Ertaklarning o'tkir syujeti, maroqli voqealari, mard va topqir qahramonlari, ezgulikning yovuzlik ustidan g'alabasi bolalarni o'ziga jalb etadi. Shu jihatdan, ertaklar o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda, ularning milliy qadriyatlarini anglashida muhim vosita sanaladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida ertaklar orqali o'quvchilar yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg'on, adolat va adolatsizlik kabi tushunchalarni anglaydilar. Ertaklar bolalarda mustaqil fikrlash, xulosa chiqarish, tasavvur qilish, tahlil etish va ijodiy yondashish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ertaklar orqali o'z-o'zini tarbiyalashda quyidagi vazifalar nazarda tutiladi:

- a) bolaning o'zida ijobiy fazilatlarni rivojlantirish;
- b) o'z shaxsiga tanqidiy munosabatda bo'lishga o'rgatish;
- c) o'z kamchiliklarini tahlil qilish va xulosa chiqarish;
- d) o'z-o'zini tarbiyalash rejasini tuzishga yo'naltirish.

Masalan, "Dengiz suvi nega sho'r" ertagini o'rganishda o'qituvchi quyidagi topshiriqlardan foydalanishi mumkin:

- O'g'il akasining oldiga ketayotganda onasi nima deganini o'qing.
- Aka ukasini qanday kutib olganini so'zlab bering.

— Aka nima uchun qishloqqa shoshilganini izohlang.

— Ochko‘z aka qanday halok bo‘lganini topib o‘qing.

Bu kabi topshiriqlar bolalarda nafaqat o‘qish texnikasini, balki matnni tahlil qilish, sabab-oqibat bog‘liqliklarini anglash va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ertak janri ustida ishlashning nazariy-metodik asoslari, asosan, xalq og‘zaki ijodi va adabiyotshunoslik fanlarining asosiy yo‘nalishlariga tayanadi. Quyida ertak janri ustida ishlashning asosiy nazariy-metodik tamoyillari keltirilgan:

1. Ertak janrining o‘rni va ahamiyati

Ertaklar xalq og‘zaki ijodining eng qadimgi va boy janrlaridan biri hisoblanadi. Ertaklarning bolalar tarbiyasida, ularning ma‘naviy va axloqiy rivojlanishida muhim ahamiyati bor. Ertaklar orqali bolalar yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg‘on, adolat va adolatsizlik kabi tushunchalarni o‘rganadilar.

2. Pedagogik va didaktik yondashuv

Ertaklar, ayniqsa, bolalar uchun pedagogik vosita sifatida katta ahamiyatga ega. Ertaklarni pedagogik jarayonlarda ishlatishning asosiy metodik tamoyillari:

Tarbiyaviy ahamiyat: Ertaklar bolalarni yaxshi va yomonni farqlashga o‘rgatadi, ular axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi.

Kognitiv rivojlanish: Ertaklar bolalarga mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda yordam beradi, ular fantaziyani va ijodkorlikni oshiradi.

Emotsional rivojlanish: Ertaklar bolalar hissiyotlarini o‘rganishga va ularni boshqarishga yordam beradi.

3. Erkaklar va ayollar rollari

Ertaklarda erkaklar va ayollarning roli har doim muhimdir. Ko‘plab ertaklarda ayol qahramonlar ko‘pincha yordamchi yoki qahramonlikka erishishga yo‘l ko‘rsatuvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Bunday tasvirlar orqali turli jamiyatlarning gender rollari va stereotiplari haqida fikr yuritish mumkin.

4. Didaktik maqsadlar uchun ishlatish

Ertaklar nafaqat bolalar uchun, balki o‘qituvchilar va tarbiyachilar uchun ham bir qator didaktik imkoniyatlarni yaratadi. Masalan: O‘qituvchi bolalar bilan birgalikda ertaklarni tahlil qilib, undagi asosiy g‘oyalarni muhokama qiladi.

Ertaklarni o‘qitishning samarali metodlari

1. Muammoli o‘qitish usuli – o‘qituvchi ertak mazmunidan kelib chiqib, muammoli savollar beradi. Masalan: “Chumoli yozda ishlamaganida qishda qanday ahvolga tushgan bo‘lardi?” Bunday savollar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini kuchaytiradi.

2. Rolli o‘yin va sahnalashtirish – o‘quvchilar ertak qahramonlarini sahnalashtirish orqali obrazlarni his qiladi, ularning ichki kechinmalarini anglaydi. Bu usul “Qarg‘a va paxta” yoki “Do‘stlikda gap ko‘p ekan” kabi ertaklarda ayniqsa samarali.

3. Klaster usuli – ertakdagi qahramonlar harakatini tahlil qilish va g‘oyaviy mazmunni anglash uchun qo‘llanadi. Masalan, “Qari bilganni pari bilmas” ertagida yosh va qari avlod qarama-qarshiligi asosida hayotiy tajribaning ahamiyati ochib beriladi.

4. Ijodiy bayon – o‘quvchilar ertakni davom ettirish, boshqa nuqtayi nazardan hikoyalash yoki rasm orqali ifodalash topshiriqlari yordamida o‘z fikrini ijodiy tarzda bayon etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarida ertaklardan samarali foydalanish o‘quvchilarda matnni anglash, fikrlash va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ertaklar orqali bolalar nafaqat badiiy-estetik didini o‘stiradi, balki axloqiy va ma‘naviy qadriyatlarni ham puxta egallaydi. O‘qituvchilar ertak janridan foydalanishda zamonaviy metodlardan foydalansalar, bu o‘quvchilarning savodxonligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aydarova M.E., Azizova N.K., Toirova M.E. O‘qish savodxonligi. 4-sinf. II qism. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023. – 80 b.
2. Aydarova M.E., Azizova N.K. O‘qish savodxonligi. 4-sinf. IV qism. – Toshkent: Novda Edutainment, 2023. – 80 b.
3. Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. – T: Barkamol fayz media, 2017. B 180
4. Jo‘rayev T. Xalq og‘zaki ijodi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
5. Karimova N. Boshlang‘ich ta‘limda badiiy matn bilan ishlash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.